

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

**OSAM STOLJEĆA ŠTOVANJA
GOSPE OD ANĐELA I
PRVOG FRANJEVAČKOG SAMOSTANA
U TROGIRU**

Trogir, 18. – 19. listopada 2018.

PROGRAM I SAŽECI

ŽUPA GOSPE OD ANĐELA
– TROGIR

MUZEJ GRADA TROGIRA

HRVATSKI INSTITUT
ZA POVIJEST

HRVATSKI MARIOLOŠKI
INSTITUT

OGRAK MATICE
HRVATSKE U TROGIRU

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

**OSAM STOLJEĆA ŠTOVANJA
GOSPE OD ANĐELA I
PRVOG FRANJEVAČKOG SAMOSTANA
U TROGIRU**

Trogir, 18. – 19. listopada 2018.

PROGRAM I SAŽECI

ŽUPA GOSPE OD ANĐELA
– TROGIR

MUZEJ GRADA TROGIRA

HRVATSKI INSTITUT
ZA POVIJEST

HRVATSKI MARIOLOŠKI
INSTITUT

OGRANAK MATICE
HRVATSKE U TROGIRU

Impressum

Izdavač:

Župa Gospe od Anđela, Trogir
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Za izdavača: Stipan Bodrožić, Jasna Turkalj

Urednica: Lujana Paraman

Lektura: Maja Maljković Zelalija

Grafičko oblikovanje i tisak:

Tiskarski obrt Adria Screen, Kaštel Stari

Naklada: 100 primjeraka

ISBN: 978-953-57262-1-0 (Župa Gospe od Anđela, Trogir)

ISBN: 978-953-7840-73-0 (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Pokrovitelji i sponzori:

Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović
Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Splitsko - dalmatinska županija

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

**OSAM STOLJEĆA ŠTOVANJA GOSPE OD ANĐELA I PRVOG
FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U TROGIRU**

Trogir, 18. – 19. listopada 2018.

ORGANIZATORI:

Župa Gospe od Anđela, Trogir

Muzej grada Trogira

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Hrvatski mariološki institut, Zagreb

Društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira „Radovan“

Ogranak Matice hrvatske u Trogiru

Znanstveni i organizacijski odbor:

Dunja Babić

Irena Benyovsky Latin

Ivan Bodrožić

Stipan Bodrožić

Fani Celio Cega

Josip Dukić

Lujana Paraman

Danka Radić

Mjesto održavanja:

Hotel Sveti Križ

Ulica Domovinske Zahvalnosti 1

Trogir – Arbanija, Čiovo

POPIS SUDIONIKA

IVAN ARMANDA

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Frankopanska 26, 10000 Zagreb
ivan.armanda@gmail.com

DUNJA BABIĆ

Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije Sveučilišta u Splitu, Matice hrvatske 15, 21000 Split
dunja.babic@gradst.hr

MARIJETA BABIN

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel u Trogiru, Gradska 41, 21220 Trogir
Marijeta.Babin@min-kulture.hr

IRENA BENYOVSKY LATIN

Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10000 Zagreb
irenabenyovsky@yahoo.com

IVAN BODROŽIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlaška 38, 10000 Zagreb
ivan.bodrozic@gmail.com

ANAMARIJA BRALIĆ

Dinarska 43, 21216 Kaštel Stari
batinaanamarija@gmail.com

TONČI BURIĆ

Kralja Petra Svačića 17, 21215 Kaštel Lukšić
tonci.buric@gmail.com

STEFANO F. CECCHIN

Pontificia Academia Mariana Internationalis, Via Merulana 124/B, 00185
Roma, Italia
pami.vat@gmail.com

FANI CELIO CEGA

Muzej grada Trogira, Gradska vrata 4, 21220 Trogir
fceliocega@gmail.com

IVOR KARAVANIĆ

Odjel za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića
3, 10000 Zagreb
ikaravan@ffzg.hr

MIROSLAV KATIĆ

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Stjepana Gunjače 3, 21000 Split
mkatic252@gmail.com

KREŠIMIR KUŽIĆ

Gredička 34, 10000 Zagreb
kresimir.kuzic@zg.t-com.hr

PETAR LUBINA

Samostan Gospe od Zdravlja, Trg Gaje Bulata 1, 21000 Split
petar.lubina@st.t-com.hr

LJUDEVIT MARAČIĆ

Samostan Sv. Duha, Sveti Duh 31, 10000 Zagreb
ljudevitmaracic@gmail.com

ŽANA MATULIĆ BILAČ

Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski odjel Split, Porinova 2A, 21220
Split
zmatulic@h-r-z.hr

ANDREJA NAĐANDER

Kaukal d.o.o., Fra Luje Maruna 1, 21000 Split
anadjande@gmail.com

LUJANA PARAMAN

Muzej grada Trogira, Gradska vrata 4, 21220 Trogir
lujaparaman@gmail.com

MLADEN PARLOV

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Zrinsko Frankopanska 19,
21220 Split
mladenparlov@gmail.com

STANKO PIPLOVIĆ

Kaštelanska 2, 21220 Split
stanko.piplovic@gmail.com

DANKA RADIĆ

Hrvatski pomorski muzej Split, Glagoljaša 18, 21000 Split
drdankaradic@gmail.com

NIKOLA MATE ROŠČIĆ

Provincija franjevaca konventualaca, Prirovo bb, 21480 Vis
nmroscic@hi.t-com.hr

JURE STRUJIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Zrinsko Frankopanska 19,
21220 Split
jstrujic@gmail.com

IVAN ŠUTA

Muzej grada Kaštela, Lušiško Brce 5, 21215 Kaštel Lukšić
sutaster@gmail.com

ANA ŠVERKO

Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fisković, Kružićeva 7, 21 000
Split
asverko82@gmail.com

ŽELJKO TOLIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Zrinsko Frankopanska 19,
21220 Split
zeljko.tolic3@gmail.com

JELENA TOMASOVIĆ GRBIĆ

Kvinar d.o.o., Mile Gojsalić 27, 21312 Podstrana
jelena.tomasovich@gmail.com

ZLATKO VLAHEK

Sacro Convento di San Francesco, Piazza S. Francesco 2, 06081 Assisi (PG),
Italia
vlahek85@gmail.com

PROGRAM

PROGRAM

Četvrtak, 18. 10. 2018.

8:30 – 9:00 Registracija

9:00 – 9:15 Otvaranje skupa

Moderatorica: *Fani Celio Cega*9:15 – 9:30 Ivor Karavanić, Lujana Paraman
*Paleolitički lovci skupljači na prostoru Trogira i Kaštela*9:30 – 9:45 Lujana Paraman
*Prilog poznavanju rimskodobne organizacije prostora trogirskog Malog polja*9:45 – 10:00 Ivan Šuta, Anamarija Bralić
*Topografija rimskodobnih nalazišta u zapadnom dijelu Kaštelanskog polja*10:00 – 10:15 Miroslav Katić
Kasnoantička i srednjovjekovna utvrda Gradac u Labinskoj dragi

10:15 – 10:30 Rasprava

10:30 – 11:00 Stanka za kavu

Moderatorica: *Lujana Paraman*11:00 – 11:15 Andreja Nađander
Zaštitno arheološko istraživanje na predjelu Brigi u trogirskom Malom polju

- 11:15 – 11:30 Tonči Burić
Arheološki lokaliteti u Kaštelima na prostoru župe Gospe od Anđela u Trogiru
- 11:30 – 11:45 Marijeta Babin, Jelena Tomasović Grbić
Konzervatorsko-restauratorska i arheološka istraživanja crkve sv. Jurja od Žestinja u Kaštel Novom tijekom 2017. i 2018. godine
- 11:45 – 12:00 Rasprava
- 12:00 – 13:00 Stanka za ručak (Hotel Sveti Križ)
- 13:00 – 14:45 Obilazak lokaliteta crkve sv. Marte u Bijaćima, Trogir – Plano

Moderatorica: *Danka Radić*

- 14:45 – 15:00 Krešimir Kužić
Trogir u putopisima europskih putnika od 15. do 17. stoljeća
- 15:00 – 15:15 Dunja Babić
Prilog poznavanju prostora župe Gospe od Anđela u kasnom srednjem i ranom novom vijeku
- 15:15 – 15:30 Ana Šverko
Kultiviranje krajolika na području današnje župe Gospe od Anđela u 18. i 19. stoljeću
- 15:30 – 15:45 Rasprava
- 15:45 – 16:00 Stanka za kavu

Moderatorica: *Irena Benyovsky Latin*

- 16:00 – 16:15 Stanko Piplović
Franjevački građevinski sklop na Travarici u Trogiru kroz prošlost

- 16:15 – 16:30 Žana Matulić Bilač
*Slika na dasci „Gospa od Anđela“, 16. stoljeće:
povijesno umjetnička intuicija i tehničko-restauratorska
valorizacija*
- 16:30 – 16:45 Danka Radić
*Zavjetne crkvice i zavjetni darovi u župi Gospe od
Anđela u Trogiru*
- 16:45 – 17:00 Rasprava

Večernji program:

- 17:50 Otkrivanje spomen-ploče Trogiraninu Ivanu Cipiku,
zadarskom nadbiskupu (†1504.), župna crkva Gospe
od Anđela
- 18:00 Svečano misno slavlje koje predslavi mons. Miroslav
Vidović, župna crkva Gospe od Anđela
- 20:00 Večera, Hotel Sveti Križ, Trogir – Arbanija

Petak, 19. 10. 2018.

8:30 – 9:00 Registracija

Moderator: *Ivan Bodrožić*

9:00 – 9:15 Zlatko Vlahek
*Solemnitas celeberrima ad Indulgentiam Sanctae
Mariae de Angelis*

9:15 – 9:30 Mladen Parlov
*Blažena Djevica Marija u životu i spisima sv. Franje
Asiškog*

9:30 – 9:45 Željko Tolić
Dolazak franjevacu u Dalmaciju

9:45 – 10:00 Irena Benyovsky Latin
Smještaj prvih franjevacu na trogirskom području

10:00 – 10:15 Rasprava

10:15 – 10:45 Stanka za kavu

Moderatorica: *Dunja Babić*

10:45 – 11:00 Nikola Mate Roščić
*Hrvatska Porcijunkula u Trogiru od početaka do sredine
16. stoljeća*

11:00 – 11:15 Ljudevit Maračić
*Franjevci konventualci u Trogiru – tragom provincijske
arhivske građe od 1559. do 1827. Godine*

- 11:15 – 11:30 Fani Celio Čega
Posjedi franjevačkih samostana na području Trogira u starom austrijskom katastru
- 11:30 – 11:45 Danka Radić
Matrikula bratovštine Blaxene Gospe van mirih grada Troghirschoga (Gospe od Anđela)
- 11:45 – 12:00 Rasprava
- 12:00 – 13:00 Stanka za ručak (Hotel Sveti Križ)
- 13:00 – 14:45 Obilazak novoizgrađene crkve i pastoralnog centra „Sv. Ivan Pavao II.“, Trogir – Brigi

Moderator: *Stipan Bodrožić*

- 14:45 – 15:00 Ivan Armanda
Kolumban iz Raba (oko 1210. – 1279.) – prvi trogirski biskup iz Franjevačkog reda
- 15:00 – 15:15 Petar Lubina
Štovanje Gospe od Anđela u južnoj Hrvatskoj
- 15:15 – 15:30 Stefano Cecchin
L'origine mariana dell'ordine francescano partorito a Santa Maria degli Angeli
- 15:30 – 15:45 Stanka za kavu
- 15:45 – 16:00 Ivan Bodrožić
Ivan Pavao II. i čašćenje Gospe od Anđela
- 16:00 – 16:15 Jure Strujić
45. obljetnica župe Gospe od Anđela u Trogiru

- 16:15 – 16:30 Rasprava
- 16:30 – 16:45 Zatvaranje skupa uz obraćanje Marijane Petir, hrvatske zastupnice u Europskom parlamentu

Večernji program:

- 17:45 Otkrivanje i blagoslov kipa sv. Franje, župna crkva Gospe od Anđela
- 18:00 Središnji dio proslave, župna crkva Gospe od Anđela:
- dolazak relikvija sv. Franje Asiškog i svečano euharistijsko slavlje koje predslavi fra Miljenko Hontić
 - svečana procesija ulicama župe i blagoslov s relikvijama sv. Franje
- 20.00 Večera, Hotel Sveti Križ, Trogir – Arbanija

Subota 20. 10. 2018.

- 10:00 – 13:00 Obilazak povijesne jezgre Trogira i Muzeja grada Trogira

SAŽECI

Ivor Karavanić¹, Lujana Paraman²

¹Odsjek za arheologiju Sveučilišta u Zagrebu, ²Muzej grada Trogira

Paleolitički lovci skupljači na prostoru Trogira i Kaštela

Najstariji tragovi boravka čovjeka na prostoru Trogira i Kaštela potječu iz starijeg kamenog doba (paleolitika). Zadnjih dvadesetak godina istraživanju tog razdoblja posvećena je znatna pozornost. Većina nalaza s navedenog prostora pripada srednjem paleolitiku, koji se u Europi vezuje za neandertalce. Nalazi prikupljeni istraživanjima lokaliteta na otvorenom, u špilji i pod morem, svjedoče o životu, kulturi i prilagodbenim sposobnostima tih ljudi.

Lujana Paraman

Muzej grada Trogira

Prilog poznavanju rimskodobne organizacije prostora u trogirskom Malom polju

Prve trajnije ljudske intervencije u prostoru Malog polja započinju vjerojatno u kasnoj prapovijesti, kada u brončanom i željeznom dobu, porastom stanovništva u Trogiru i njegovoj okolici, započinje umjetno oblikovanje prostora kroz kultivaciju, a vjerojatno i melioraciju polja. Najstarija potvrđena faza organizacije prostora u Polju pripada rimskom razdoblju, odnosno 1. stoljeću n. e. kada, nakon dolaska Tragurija i srednjedalmatinskog područja pod rimsku upravu, započinje proces pacifikacije i romanizacije novoosvojenog područja, pri čemu se uređuju katastarski odnosi između tadašnjih općina i gradova, uređuju i grade ceste i ostala gradska i međugradska infrastruktura. Za potrebe izgradnje otvoren je veliki državni kamenolom na južnoj padini brda Sv. Ilija. Trogirsko Malo polje je limitirano – omeđeno pravilnom mrežom

zemljišnih parcela i puteva, čija je okosnica ulica Rimski put kao glavni *decumanus* centurijacije. Osnovna mreža *centuriae* pravilno je podijeljena na manje parcele, koje su dodijeljene rimskim građanima koji u polju grade gospodarsko-ladanjske komplekse – *villae rusticae*.

Uz uređene magistralne ceste na prilazu gradu organiziraju se gradska groblja – *necropolae*. Središnji dio nekropole nalazio se na predjelima Ošljak i Dobrić, odnosno na mrežištu komunikacijskih puteva, gdje je zabilježen kontinuitet pokapanja do kasne antike. Uz obalu su formirana pristaništa i lučna postrojenja te vjerojatno solane.

Na temelju podataka poznatih iz literature, izvora i novijih arheoloških istraživanja u sklopu infrastrukturnih projekata Eko – Kaštelanski zaljev i Most Kopno – Čiovo te drugih manjih projekata donosi se pregled do sada poznatih rimskodobnih lokaliteta u Malom polju, s osvrtom na organizaciju prostora i smjernicama za buduća istraživanja te zaštitu i očuvanje rimskodobne baštine Polja.

Ivan Šuta¹, Anamarija Bralić²

¹ Muzej grada Kaštela, ²Kaštel Stari

Topografija rimskodobnih nalazišta u zapadnom dijelu Kaštelanskog polja

Zbog iznimno povoljnih klimatskih uvjeta područje Kaštela naseljeno je još od prapovijesti, čemu svjedoče lokaliteti poput Mujine pećine te brončanodobnih gradina na Kozjaku. Dolaskom Rimljana na ove prostore grade se brojne gospodarske i ladanjske vile, kao npr. na Mirima ili na Gostinju, a razvija se i mreža prometnica. Cilj je rada dati pregled upravo rimskodobnih lokaliteta u zapadnom dijelu Kaštelanskog polja. Neki od njih već su poznati široj javnosti, kao npr. lokalitet Sikuli na Resniku, za čije ime znamo zahvaljujući Pliniju Starijem koji donosi podatak kako je car Klaudije naselio svoje veterane u Sikulima. Tu je

sustavnim istraživanjima od 1991. godine otkriveno pristanište iz 2. – 1. st. pr. Kr. Te naselje koje se datira od helenističkog do kasnoantičkog razdoblja i kasnoantička nekropola. U Bijaćima, na položaju Stombrate, nalazi se srednjovjekovna crkva sv. Marte, nastala nad ostacima kasnoantičke građevine. Pronađeno je i nekoliko rimskih natpisa koji su objavljeni u časopisu *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, kao i ulomci sarkofaga te jedan čitavi sarkofag sa zaobljenim poklopcem. Ipak, veći je broj onih manje poznatih nalazišta koja su rezultat zaštitnih istraživanja te su ograničena i vremenski i prostorno, kao što je slučaj s lokalitetom sv. Lucija ili na položaju Knežine u K. Štafiliću, gdje su pronađeni ostaci cisterne s bačvastim svodom kao i ostaci mozaika i nekoliko zidova.

Miroslav Katić

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split

Kasnoantička i srednjovjekovna utvrda Gradac u Labinskoj dragi

Utvrda Gradac nalazi se na južnoj strani Labinske drage, iznad prastare komunikacije koja je spajala Kaštelanski zaljev s kopnenom unutrašnjosti. Riječ je o utvrdi koja je izvorno bila brončanodobna gradina, a u kasnoj antici je iskorištena kao refugij za okolno stanovništvo. Morfologija utvrde bila je prilagođena konfiguraciji terena i pravcem pružanja pretpovijesnog bedema. U srednjem vijeku je također imao ulogu zaštite okolnog stanovništva od pljački i napada. Iako se spominje u srednjovjekovnim pisanim izvorima, Gradac se nikada nije razvio u značajnije utvrđenje s jačim fortifikacijama i kvalitetnijom stambenom arhitekturom. Treba ga promatrati u kontekstu ruralnog pejzaža Labinske drage i trogirskog Velog polja. Smještaj uz rimsku cestu daje mu strateški značaj pa se može govoriti i o važnom vojnom punktu. O tome bi više trebala reći arheološka iskopavanja.

Andreja Nađander

Kaukal d.o.o., Split

Zaštitno arheološko istraživanje na predjelu Brigi u trogirskom Malom polju

Prilikom građevinskih radova za gradnju stambenog objekta u Ulici kneza Trpimira na trogirskom predjelu Brigi, vlasnik Ivica Jakus uočio je kamene ploče, poklopnice te ljudske kosturne ostatke unutar kamene grobnice. Njegovim angažmanom obaviješten je Konzervatorski odjel u Trogiru te je omogućeno arheološko istraživanje.

Zaštitno arheološko istraživanje provela je tvrtka Kaukal d.o.o. iz Splita u ožujku 2018. godine. Istraženo je i dokumentirano 12 grobnih cjelina unutar kojih su se nalazila 4 pojedinačna i 8 višestrukih ukopa s ljudskim skeletnim ostacima. Grobovi su orijentirani sjeveroistok – jugozapad te su raspoređeni gotovo na redove što upućuje na začetak ranosrednjovjekovne tradicije groblja na redove. Prilozi unutar grobova nisu pronađeni te je ukupan broj materijalnih nalaza na lokaciji malobrojan. Radiokarbonskom analizom ljudskih osteoloških ostataka dobivena je približna datacija groblja.

Tonči Burić

Kaštel Lukšić

Arheološki lokaliteti srednjeg vijeka u Kaštelima na prostoru župe Gospe od Anđela u Trogiru

Istočni dio župe Gospe od Anđela pruža se zapadnim krajem danas Kaštelanskog polja, nekad povijesnog trogirskog Velog polja (*Campus magnus traguriensis*). U ranom srednjem vijeku tu je bio vladarski veleposjed Bijaći (*predium Biachy*), od kojeg su na dijelu koji je pripao župi Gospe od Anđela poznati sljedeći važniji lokaliteti: Bijaći – Sv. Marta,

Bijaći – Stombrate, Baba lokva i Tarce – Sv. Vital (Sv. Klara) na Divuljama. Crkve sv. Marte i sv. Vitala dva su važna sakralna objekta u sklopu bijačkog veleposjeda. Nalazi predromaničke skulpture i latinskih natpisa iz tih crkvi od opće su povijesne važnosti za ukupnu povijest Hrvatske u ranom srednjem vijeku, kao i za zbivanja na širem prostoru sučeljavanja Zapada i Istoka, oličenih u Franačkom i Bizantskom Carstvu. Ti spomenici autentično su svjedočanstvo završnog čina pokrštavanja Hrvata u prvoj polovici 9. stoljeća.

Uz crkvu sv. Marte i nedaleko od nje otkrivena su dva groblja iz 9. i 10. stoljeća, koja se prema nalazima i pogrebnom ritusu mogu pripisati kristijaniziranom horizontu starohrvatskih groblja.

U kasnijim stoljećima srednjeg vijeka vladarski je posjed za vladavine ugarske dinastije Arpadovića razdijeljen na više manjih sela, od kojih je jedno bilo i selo Baba, čiji je trag očuvan u hidronimu Baba lokva, te ostacima kuća iz 15. – 16. stoljeća koje su otkrivene nedaleko od lokve. Toponim Baba inače čuva trag poganskog slavenskog mitskog poimanja svijeta, a nastao je tijekom 7 – 8. stoljeća, prije konačnoga pokrštenja.

Cijeli areal veleposjeda Bijaći još nije sustavno istražen i za očekivati je otkriće još nekih lokaliteta i spomenika, kako bi konačno dobili potpuniju sliku o veličini i prostornom rasporedu jednog ranofeudalnog imanja u Hrvatskoj.

Marijeta Babin¹, Jelena Tomasović Grbić²

¹ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel u Trogiru,

² Kvinar d.o.o., Podstrana

Konzervatorsko-restauratorska i arheološka istraživanja crkve sv. Jurja od Žestinja u Kaštel Novom tijekom 2017. i 2018. godine

Srednjovjekovna crkva sv. Jurja od Žestinja u Kaštel Novom obnavlja se u okviru programa financiranja zaštite kulturnih dobara Ministarstva kulture od 2016. godine. Crkva je, uz arheološke ostatke srednjovjekovnih groblja, jedini arhitektonski prežetak srednjovjekovnog sela Miran, u razvijenom i kasnom srednjem vijeku zvanog Žestinj. Prema izvorima iz 15. stoljeća, Žestinj je najgušće naseljeno naselje Podmorja, trogirskog teritorija istočno od Malog polja. Kako do sada crkva i njena uža okolica nisu bile istraživane, crkva je približno datirana u 12. stoljeće. Autorice donose nove spoznaje otkrivene u okviru tekućih konzervatorsko-restauratorskih i arheoloških istraživanja.

Krešimir Kužić

Zagreb

Trogir u putopisima europskih putnika od 15. do 17. stoljeća

Iako se grad Trogir nalazi na obali Jadranskog mora vrlo rijetko su u njegovu luku uplovljavali hodočasnički i trgovački brodovi na dužobalnim rutama iz Venecije prema ostatku Sredozemlja. Razlog za to je relativna udaljenost od dionice glavne uzdužne rute Zadar – Hvar, ali i poprečne rute Split – Venecija. Tim više su dragocjeni opisi putnika koji su ipak našli vremena i prostora da napišu tekstove posvećene Trogiru i njegovoj najbližoj okolici. Prema etničkoj pripadnosti, putnici dolaze iz

nekoliko europskih zemalja, a po staležu su većinom pripadnici aristokracije. Pronađeni opisi pokrivaju razdoblje od početka 15. do kraja 17. stoljeća.

Dunja Babić

Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije Sveučilišta u Splitu

Prilog poznavanju prostora župe Gospe od Anđela u kasnom srednjem i ranom novom vijeku

U izlaganju se donose podaci o povijesti dijela područja današnje župe Gospe od Anđela tijekom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Ovo plodno i vodom bogato područje pred samim gradom, koje se naziva Malo polje, sačuvalo se stoljećima od intenzivnije izgradnje i naseljavanja, kako je u komunalnom upravljanju bilo i uobičajeno da se čuvaju dragocjene plodne površine. Pored toga, u vremenima opasnosti od Turaka trebalo je osigurati ovaj nezaštićeni i ugroženi prostor pa se pored franjevačkog samostana koji je rušen u nekoliko navrata, ruše i druge crkve, profane građevine i kule. U izvorima kasnog i ranog novog vijeka na ovom se prostoru spominju i poneki stanovnici i njihove kuće, a predio se bilježio nazivom *Vrtal*. Podaci o nastanjivanju i izgradnji ovog područja, o crkvama i njihovim bratovštinama, koji se donose u izlaganju crpljeni su iz povijesnih izvora, arhivskih dokumenta te starih karata i planova.

Ana Šverko

Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fisković, Split

Kultiviranje krajolika na području današnje župe Gospe od Anđela u 18. i 19. stoljeću

Na području koje obuhvaća župa Gospe od Anđela u 18. i 19. stoljeću trogirski fiziokrat Ivan Luka Garagnin planirao je formiranje oglednih gospodarstava kako bi se postepeno rekultivirao plodni krajolik između Trogira i Splita u skladu s onodobnim fiziokratskim idejama. Izlaganje se temelji na arhivskim istraživanjima ostavštine Garagninovih. U izlaganju se donose Garagninove ideje u teoriji, skicama i projektima, kako njegovim vlastitim, tako i čuvenih arhitekata s kojima je surađivao. Prikazuje se ono što je bilo izvedeno, što je s vremenom nestalo te što se može danas na tom teritoriju u novom duhu ostvariti.

Stanko Piplović

Split

Franjevački građevinski sklop na Travarici u Trogiru kroz prošlost

U 13. stoljeću sagrađen je, na predjelu Travarica kod Trogira, franjevački samostan s crkvom Gospe od Anđela. Naša današnja saznanja o Prostornom izgledu i njegovim fizičkim promjenama temelje se uglavnom na šturim svjedočenjima trogirskih povjesničara Pavla Andreisa i Ivana Lucića iz 17. stoljeća.

U 16. stoljeću samostan je razrušen zbog opasnosti od Turaka na tom izloženom prostoru. Ostala je samo crkva Gospe od Anđela. Redovnici su se odselili i sklop se više nije obnavljao. Sustavna arheološka istraživanja

lokaliteta nikada nisu vršena pa se ne zna njegov točan položaj, sadržaji, kao ni njihov raspored.

Crkva je kroz dugu prošlost također rušena i pregrađivana. Sagrađena je u vrijeme kada je u Dalmaciji cvjetala romanička umjetnost pa je možda prvotno imala obilježja tog stila i vremena. Nešto se konkretnije može iznijeti o stanju crkve u 15. stoljeću. Na njenom pročelju su sačuvani ugrađeni ulomci iz tog vremena te u crkvi kip Gospe s Djetetom. Njihove modelacije nose obilježja gotičke umjetnosti bliske domaćoj sredini. Iz toga bi se dalo zaključiti da je u tom razdoblju crkva preuređena u bogatijem stilu s više arhitektonskih ukrasa.

U svakom slučaju, crkva je kroz stoljeća mijenjala izgled i osnovnu namjenu. Bila je najprije samostanska, zatim grobljanska i na kraju župna. Međutim, o tim promjenama postoje još brojne nepoznanice, poput onih o sudbini grobova za koje se zna da su postojali u crkvi, nadgrobnih ploča srednjovjekovnog i kasnijeg novovjekovnog groblja ispred crkve, o dogradnji crkve u 17. stoljeću u dvodijelnu, o crkvenim zvonima, o obnovi ili rušenju crkve u 19. stoljeću. Tu su i nepoznanice u vezi s oltarima, današnjim tornjem, korom u unutrašnjosti i druge.

Dio dokumentacije koji bi mogao pružiti neke podatke nije dostupan. Problem se posebno odnosi na temeljitu obnovu crkve 2007. – 2008. godine. Bila je to prilika da se za vrijeme radova na građevini uoče neki tragovi promjena u strukturi. Što je tada utvrđeno za sada se ne zna.

Žana Matulić Bilač

Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski odjel Split

Slika na dasci „Gospa od Anđela“, 16. stoljeće: povijesno umjetnička intuicija i tehničko-restauratorska valorizacija

Slika na drvenoj ploči (133,5 x 103 x 6 cm) s prikazom Bogorodice s djetetom na tronu sa slikovitim pejzažem u pozadini nad kojim lebde dva

andela u molitvi, novootkriveni je biser dalmatinskog slikarstva rane renesanse koji se atribuirao uskom krugu Jurja Čulinovića – jednom od najznačajnijih umjetničkih osobnosti 16. stoljeća. Gotovo tri stoljeća je izvorni prikaz kojeg danas vidimo bio prekriven preslicima koji su sliku postupno, a kroz tri faze – oblikovno i stilski reinterpretirali te se u terenskoj konzervatorskoj analizi 2002. godine doimala kao lošije djelo kasnog devetnaestog stoljeća. Ipak, intuicijom Vanje Kovačić iz Konzervatorskog odjela u Splitu, a zatim dugotrajnim konzervatorsko-restauratorskim dijagnostičkim postupcima i četverogodišnjim zahvatom (2004. – 2008.) u kojem su minucioznim, vrlo zahtjevnim postupcima čišćenja skalpelom pod mikroskopom te laserom i izabranim kemijskim mješavinama odstranjena sva tri sloja boje – izranjao je postupno ispran, ali vrlo lijepo i opsežno očuvan izvorni sloj čijom se rekonstrukcijom u izvornim materijalima uspjela dočarati izvornost slikovnog prikaza, ali i različiti tragovi korištenja i održavanja koji su sliku trajno promijenili habanjem kompaktnih slojeva tempere. Ipak, slojevi su pomogli sliku trajno konzervirati i očuvati, ali je izvorni prikaz nažalost generacijama župljana bio sasvim nepoznat. Premda dovršen 2008. godine, ovom se, možemo reći savršenom prilikom, prvi put struci i javnosti predstavlja kronologija izvedenih radova, rezultati istraživanja i model prezentacije slike usklađen s opsegom očuvanosti slikane površine i fizikalnim zakonitostima povijesnih promjena sastavnih drvenih ploča.

Danka Radić

Hrvatski pomorski muzej Split

Zavjetne crkvice i zavjetni darovi u župi Gospe od Anđela u Trogiru

Tradicija zavjetnog darivanja u Trogiru, na temelju dosadašnjih nalaza, seže od doba antike. Iako brojna, svjedočanstva o zavjetnim darovima u crkvicama na kopnu pred gradom, na prostoru današnje župe Gospe od

Andela, oskudno su sačuvana s obzirom na to da je prostor tijekom povijesti bio često pljačkan i rušen zbog ratova, tatarskih i turskih provala, ali i lokalnih razmirica. Sačuvana je tek crkvice sv. Eustahija, podignuta kao zavjet za spas od kuge izvan grada, na brdu Krban, čiji titular i odgovara takvom mjestu. Bila je sagrađena novcem dvaju plemića, Dujma Mihoja iz obitelji Celio i Jakova Petrova iz obitelji Susa koji su se zavjetovali prigodom pošasti kuge koja je harala 1348. godine u Trogiru. Kao zavjet za spas od bolesti vjerojatno je posvećena i crkvice sv. Kuzme i Damjana, liječnicima, kojima su se po običaju svetišta gradila na prilazima naselju. I ova je crkvice podignuta izvan grada, u polju, uz put koji vodi prema istoku. Oltarna pala nepoznatog slikara, *Bogorodica s Djetetom, Bogom Ocem, bl. Ivanom Trogirskim, sv. Kuzmom i Damjanom* te sv. Lovrom moguće je zavjetni dar donatora, vjerojatno iz roda Laskari (Laskaris) čiji je grb istaknut uz lik sv. Lovre.

Buduća arhivska istraživanja, posebno apostolskih vizitacija, sigurno će donijeti nova saznanja o zavjetnim darivanjima na prostoru današnje župe Gospe od Anđela kojoj osim crkve Gospe od Anđela pripadaju crkva Gospe od Demunta, sv. Kuzme i Damjana, sv. Eustahija, sv. Marte u Bijaćima i nova crkva sv. Marte u Planom.

Zlatko Vlahek

Sacro Convento di San Francesco, Assisi (PG), Italia

Solemnitas celeberrima processionis ad Indulgentiam Sanctae Mariae de Angelis

U povodu slavljenja svetkovine Marije Anđeoske i zadobivanja potpunog, porcijunkuskog oprost, malo je poznata liturgijska procesija koja je započinjala dan uoči svetkovine Marije Anđeoske, 1. kolovoza. Ona je bila poveznica, most, bazilike *ad corpus* sv. Franje i bazilike marijanskog svetišta sv. Marije Anđeoske. Slavljenjem Prvog časa u klastru samostana sv. Franje započinjala je pokornička procesija, koja je

svojom bogatom liturgijom pripremala hodočasnike, pokornike, do bazilike svete Marije Anđeoske, gdje se procesija završavala molitvom svečane Večernje, a započinjala svetkovina Marije Anđeoske (porcijunkulski oprost).

Ovaj rad ima za cilj osvijetliti slavnu povijest liturgijske procesije, prema najstarijim izvorima koji o njoj govore, počevši od *Tractatus de Indulgentia S. Mariae de Portiuncola* (Francesco Bartoli), *Pisma fra Gerarda Oddone za (dobivanje) porcijunkulskog oprosta*, *Knjige događanja samostana sv. Lucije u Folignu, Collis Paradisi Amoenitas* (Francesco M. Angeli), *Reda procesije za otvaranje Asiškog oprosta (1594.)*, *Svetog hodočašća slavnim svetištima Loreto, Assisi i ostalima...* (Vincenzo Coronelli), *Ukaza mons. Ottavija Spadera (1702.)*, *Govora mons. Prospera Lambertinija (1720.)*.

Iako se u radu prikazuju i događaji povezani s neslavnim odnosima franjevačke braće Svetog Samostana u Asizu i samostana Marije Anđeoske, ne smije se zatamniti značaj „pokorničke procesije“ koja je duhovno pripremala hodočasnike za dobivanje porcijunkulskog oprosta. Od ove slavne procesije u današnjem obliku slavlja ostao je tek mali, vidljivi tračak liturgije koji svjedoči o davnoj procesiji porcijunkulskog oprosta.

Mladen Parlov

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

Blažena Djevica Marija u životu i spisima sv. Franje Asiškog

Sv. Franjo Asiški (1182. – 1226.) ubraja se među najveće svece Katoličke Crkve; njegov utjecaj na suvremenike i sljedeće naraštaje traje do dana današnjeg. U središtu njegova duhovnog života nalazi se lik Krista siromašnog, uz kojega stoji i njegova siromašna majka. Franjo je prema BD Mariji gajio duboku ljubav i pobožnost koju je izrazio u svojim

spisima, a posebno u „Pozdravu Blaženoj Djevici Mariji“ te u antifoni „Sveta Djevice Marijo“. U prvom dijelu izlaganja autor istražuje značenje crkve svete Marije Anđeoske za Franju i franjevački red. Potom, u drugom dijelu, istražuje značenje izraza „zaručnica Duha Svetoga“ kojim je Franjo izrazio odnos BD Marije i Duha Svetoga. Od govora o odnosu Duha i Marije, autor u zadnjem dijelu članka istražuje odnos Marije i Crkve, budući da za taj odnos Franjo koristi prilično zanimljiv izričaj, naime, veli kako je Marija Djevica koja je postala Crkvom.

Željko Tolić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

Dolazak franjevacu u Dalmaciju

Žudeći za „palmom mučeništva“, utemeljitelj franjevačkog reda Franjo Asiški (1182. – 1226.) uputio se 1212. godine trgovačkom lađom iz Ancone u Siriju, gdje su se kršćani i (muslimanski) Saraceni oružjem borili jedni protiv drugih. Međutim, lađa kojom je putovao neočekivano je, zbog jakih i „protivnih vjetrova“ (*ventis contrariis flantibus*), prispjela *in partibus Sclavoniae*, odnosno u hrvatske krajeve, Dalmaciju, gdje se Franjo zadržao izvjesno vrijeme i potom se vratio u Italiju. U kojem je to gradu bilo, do danas je ostala nepoznanica koju su s vremenom nastojale popuniti mjesne predaje, među kojima se posebno ističu tri: zadarska, splitska i dubrovačka, koje vele da je Franjo tom prigodom boravio upravo u njihovu gradu i, dakako, osnovao samostan. Međutim, ako će mjesto Franjina boravka u našim krajevima možda zauvijek ostati tajna, to se neće moći reći za njegove sljedbenike, *fratres minores* – franjevce, koji se nedugo nakon njegova boravka pojavljuju u našim krajevima te, još za njegova života, osnivaju svoja boravišna mjesta – samostane, najprije u priobalju, zatim u kontinentalnom dijelu Hrvatske i, naposljetku, u Bosni. S kakvim su se intenzitetom franjevci širili po Dalmaciji i Istri, razvidno pokazuje i broj samostana.

Naime, nakon Generalnog kapitula održanog 1239. godine u Asizu, svi su franjevački samostani u priobalju bili u sastavu provincije koja je na spomenutom kapitulatu promijenila ime i dobila naziv *Provincia Sclavoniae*: protezala se duž cijele istočnojadranske obale, od Trsta do Drača u Albaniji, i u svom je krilu imala četiri kustodije, *Dubrovačku*, *Splitsku* ili *Zadarsku*, *Rapsku* i *Istarsku*, obuhvaćajući sveukupno 30 samostana, a prošlo je samo 13 godina od Franjine smrti. S pravom se postavlja pitanje: Što je pogodovalo tom brzom razvoju franjevačkog reda u našim krajevima? Razlozi su brojni, a onodobne društveno-političke okolnosti, blizina dviju jadranskih obala, trgovina, lakoća sporazumijevanja, franjevačka karizma i poslanje itd., samo su neke od činjenica da su Franjini sljedbenici bez većih poteškoća mogli razviti svoje apostolsko djelovanje u narodu koji ih je od samoga početka prihvatio kao *filios spirituales*, kako ih naziva trogirski plemić Desa pok. Luke u svom oporučnom pismu.

Irena Benyovsky Latin

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Smještaj prvih franjevaca na trogirskom području

Izlaganje prezentira smještaj prvih franjevaca na trogirskom području: od prvog samostana izvan grada, kupnje zemljišta za samostan u Prigrađu 1264., ponovne selidbe na obalu 1272. do rušenja 1315. te privremenog smještaja u benediktinskom samostanu u gradu. Pitanje stalnog smještaja trogirskih franjevaca riješeno je tek u prvim desetljećima 15. stoljeća izgradnjom novog samostana na Čiovu. Višestruko premještanje prvih trogirskih franjevaca s obale u grad tijekom 13. i 14. stoljeća ukazuje na odnose unutar crkvenih institucija, obrambene potrebe grada te urbano planiranje općenito.

Ljudevit Anton Maračić

Samostan Sv. Duha, Zagreb

Franjevci konventualci u Trogiru – tragom provincijske arhivske građe od 1559. do 1827.

U posljednje vrijeme poprilično se pisalo i raspravljalo o franjevačkoj nazočnosti u Trogiru, najviše vezano uz mjesto prvog dolaska sv. Franje Asiškog (1214.) i glasovite oporuke Dese Lukina, koja potvrđuje nazočnost Male braće. Prvi dio franjevačke prisutnosti u Trogiru vrlo dobro je obradio prof. Milan Ivanišević u svojem zapaženom radu „Nestajanje najstarijega hrvatskoga franjevačkog mjesta u Trogiru“. Autor se obilato poslužio arhivskim materijalom iz trogirskih gradskih i crkvenih izvora. Zahvaljujući nedavnom sređivanju Provincijskog povijesnog arhiva matične Provincije sv. Jeronima franjevaca konventualaca u Zagrebu i njegovu proučavanju, autor osjetno obogaćuje ovu temu dokumentacijom o nazočnosti franjevaca konventualaca tragom arhivskih izvora Provincijskog arhiva (1559.–1827.). U tome važan doprinos pružaju izvješća provincijalovih vizitacija trogirskih fratara. Posebno se ističu dosad nepoznate činjenice prisezanja, sporenja i osporavanja njihove nazočnosti od strane mjesnih biskupa u Trogiru i opservantskih franjevaca na Dridu, pri čemu je više puta trebala intervenirati i nadležna mletačka vlast u Veneciji, redovito u prilog konventualske strane.

Nikola Mate Roščić

Provincija franjevac konventualaca, Vis

Hrvatska Porcijunkula u Trogiru od početaka do sredine 16. stoljeća

Prvobitna crkva Marije Anđeoske povezuje se s prolaskom sv. Franje Asiškoga kroz dalmatinsko područje 1212. godine, kada je na putu iz Ankone u Svetu Zemlju sv. Franjo doživio brodolom te, prema predaji, neko vrijeme proboravio na splitsko-trogirskom području. Dvije godine poslije, 1214. u Trogir su prispjeli Franjini sljedbenici za koje Desa Lukin podiže boravište i gradi crkvu na svom posjedu u blizini Trogira. Spomen godine 1214. kao datuma prvog osnutka i podizanja boravišta Male braće u Trogiru veže se uz molbu provincijala fra Rajmunda iz Viterba mletačkoj vladi iz 1420. godine, u kojoj se spominje 206 godina boravka Male braće u Trogiru.

Drugi važan dokument za osnutak crkve Gospe od Anđela i samostana Male braće, koji se nalazio uz samu crkvu, je oporuka Dese Lukina iz 1234. godine u kojoj ostavlja sve svoje posjede crkvi i samostanu čiju je gradnju i financirao u blizini grada Trogira još za života sv. Franje. Crkvu je tada (dakle prije 1226. godine) posvetio trogirski biskup Treguan.

Nakon osnutka, crkva Marije Anđeoske i boravište trogirskih fratara doživljavaju brojne promjene, uglavnom tragične. Fratri su sedam puta morali mijenjati mjesto stanovanja dok se nisu ustalili kod Sv. Lazara na Čiovu 1538. godine.

Crkva Marije Anđeoske na mjestu prvog samostana tijekom vremena izrasla je u malo svetište, jer je uz njezin naslov vezano poznato višestoljetno (o)proštenje za blagdan Gospe od Anđela, 2. kolovoza. Stoga se ona naziva i „Hrvatska Porcijunkula“, na spomen crkve Gospe od Anđela u Asizu.

Tragom dokumenata i arhivske građe samostana, koja se od njegovog dokinuća 1795. godine čuva u šibenskom samostanu Sv. Frane, u izlaganju se donose podaci o najranijoj povijesti samostana i crkve.

Fani Celio Cega

Muzej grada Trogira

Posjedi franjevačkih samostana na području Trogira u starom austrijskom katastru

U Trogiru je prvi franjevački samostan osnovan u srednjem vijeku izvan gradske jezgre, budući da za njega nije bilo mjesta na otočiću, premda je postojala namjera. Međutim, nije bio dugog vijeka jer je zbog ratne opasnosti porušen, a franjevci su se preselili u grad, zadržavši vlasništvo nad zemljištem. Premda je bilo pokušaja da obnove samostan na kopnu, ta ideja nikada nije zaživjela, već su se franjevci udomili na otoku Čiovu. Čitavo su to vrijeme dobivali bogate legatate. Što se dalje događalo s njihovim imanjima, nije tema ove radnje, već njihovi posjedi koji se spominju u starom austrijskom katastru. Napominjem kako francuska vlast početkom 19. stoljeća, kao ni austrijska uprava, nije bila sklona samostanima. Kako bi uvela reda, poglavito zbog poreza, Austrija je 1831. godine izradila Upisnik zemalja i kuća i za Trogir. U upisnicima možemo pratiti kakve je posjede tada imao ovaj red u Trogiru, bilo da se radi o kućama ili o zemljama. Svakako, franjevci sv. Ante na Čiovu u posjedu su crkve i samostana na Dridu te nekoliko nekretnina. Osim navedenog, legatom su dobivali kuće, primjerice kuću na Čiovu koja je pretvorena u hospicij. Samostan je u posjedu brojnih zemalja na različitim lokalitetima (Balan, Kobijak, ...) također na Čiovu, od vrtova i voćnjaka, oranica na kojima uzgajaju različite kulture, vinograda, maslinika do pašnjaka i šuma. Posjeda imaju i na širem trogirskom području, primjerice na lokalitetu Krban. U Katastru se osim toga, navodi Samostan sv. Frane iz Šibenika u vlasništvu zemljišta u Krtinama, Blatu...

Samostan je uglavnom posjednik zemalja koje obrađuju njihovi težaci (*coloni*) ili su zemljišne čestice (njih svega nekoliko) u posjedu Demanija (*Demanio Imperial Regio*), a franjevci ih obrađuju. Naime, radilo se o posjedima koji su za francuske uprave proglašeni državnim vlasništvom, a Austrija ih je takvima naslijedila te davala u zakup u korist državne blagajne. Što se tiče stare ruševne crkve Sv. Frane na kopnenom dijelu te pripadajućih zemljišta uokolo, uključujući i ondašnje groblje, u Katastru je zabilježeno vlasništvo Grada Trogira. Neupitno je da je samostan sv. Ante smješten na Čiovu, sudeći prema podacima u Katastru, posjedovao u 19. stoljeću brojne posjede.

Danka Radić

Hrvatski pomorski muzej Split

Matrikula bratovštine Blaxene Gospe van mirih grada Troghirschoga (Gospe od Anđela)

Uz crkvu Gospe od Anđela/sv. Franje i nekadašnji franjevački samostan na kopnu pred gradom vezuje se bratovština *Blaxene Gospe van mirih grada Troghirschoga* i njezin Statut (matrikula) koji je sačuvan i izložen u vitrini sakristije katedrale sv. Lovre u Trogiru. Nastao je 1626. godine, pisan na hrvatskom jeziku – *Arigula, olliuan Naredbe Scupschine Blaxene Gospe van mirih grada Troghirschoga*. Bratovština iste crkve (*Fratia Sancte Marie minorum conventum*) spominje se 1430. te 1603. godine u vizitaciji apostolskog vizitatora Michelea Priulija. Kao crkvu sv. Marije od Anđela, koja je nekoć bila spojena s crkvom sv. Franje, navodi je Pavao Andreis u svojoj Povijesti grada Trogira, kao i biskup Pace Giordano u svojoj oporuci 1646. godine – *ecclesia B(eate) V(irginis) M(arie) Angelorum siue de Vangrada*.

U Statutu bratovštine precizno su određena prava i dužnosti bratima te moguće kazne u slučaju neposluha ili većih prekršaja. Iako se Statuti trogirskih bratovština međusobno u pojedinim poglavljima ponavljaju,

ovaj je zanimljiv zato što unosi inačice pravila i jezičnog sadržaja, a s obzirom na to da je oblikovan prema sastavu i osobitostima vlastite bratovštine i sredine, bit će zanimljiv za buduća lingvistička istraživanja. Ovaj rad donosi analizu Statuta u odnosu na statute ostalih trogirskih bratovština kao i pregled bilješki i prijepisa isprava koje slijede u koži ukoričenoj knjizi Statuta ove bratovštine. Poseban osvrt odnosi se na popise članova bratovštine (posebno se raščlanjuje ustrojstvo bratovštine i socijalnokaritativna briga za njezine članove) te utjecaj bratovštine na društveni i kulturni život grada Trogira.

Ivan Armanda

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

Kolumban iz Raba (oko 1210. – 1279.) – prvi trogirski biskup iz Franjevačkog reda

Kolumban s otoka Raba prvi je član Franjevačkog reda koji je postao biskupom u Trogiru. O njegovu životu prije toga ne zna se gotovo ništa, osim činjenice da je bio ispovjednik pape Aleksandra IV., koji ga je 1255. imenovao trogirskim biskupom. Od svojih prethodnika naslijedio je spor sa Šibenčanima zbog njihova nastojanja da se odvoje od Trogirске biskupije i osnuju Šibensku. Osim toga, vodio je spor sa Splitom oko zaselka Ostrog, a s trogirskom komunom sporio se oko desetina. Značajan je njegov angažman u korist trogirskih franjevaca. Njihov samostan nalazio se na neprikladnom mjestu izvan grada, pa im je biskup pokušao pomoći da presele u Prigrađe, gdje je vodio kupnju posjeda za novi samostan. To ga je dovelo u sukob s dominikancima, koji su u Prigrađu imali nekoliko zemljišta i kapelu sv. Franje, koju je biskup želio posvetiti Gospi i predati je franjevcima. Od toga je odustao na Papinu intervenciju, pa je pomogao franjevcima kod pronalaženja novoga zemljišta za gradnju samostana. Umoran od sukoba, narušena zdravlja i u poznim godinama, Kolumban se 1276. Povukao s biskupske službe i do

smrti 1279. Živio u samostanu. Cilj ovog izlaganja je, polazeći od povijesnih vrela i uvažavajući relevantnu literaturu, smjestiti Kolumbanovo biskupovanje u kontekst crkvenih i društvenih zbivanja njegova doba, opovrgnuti tendenciozno pisanje Nade Klaić i njezinu netočnu tvrdnju da je bacio prokletstvo na Šibenik i Šibenčane te prikazati njegovu ulogu u povijesti trogirskih franjevaca.

Petar Lubina

Samostan Gospe od Zdravlja, Split

Štovanje Gospe od Anđela u južnoj Hrvatskoj

U izlaganju autor obrađuje štovanje Gospe od Anđela među vjernicima na području južne Hrvatske. Nakon kratkog uvoda u temu, prikazuje franjevačke korijene blagdana Gospe od Anđela i njegova nastanka te utvrđenja među Manjom braćom sv. Franje Asiškog. Iz Italije se ta pobožnost s franjevcima misionarima malo-pomalo širila po drugim zemljama Europe i svijeta. U drugom, glavnom dijelu izlaganja autor predstavlja crkve i kapele u južnoj Hrvatskoj posvećene Gospi od Anđela te oblike i pučke pobožnosti koju povezuje s porcijunkulskim oprostom, koji je u velikoj mjeri doprinio širenju pobožnosti Gospi od Anđela.

Stefano F. Cecchin

Pontificia Academia Mariana Internationalis, Roma, Italia

L'origine mariana dell'ordine francescano partorito a Santa Maria degli Angeli

L'Autore tratta sull'origine mariana dell'ordine francescano come viene presentata dai primi biografi di San Francesco d'Assisi. In tal senso spiega l'importanza della Porziuncola, luogo dove è stato partorito

l'Ordine di Francesco e quello di Chiara. Quindi si vedrà l'esperienza mariana di Francesco e la sua concezione antropologica dell'uomo e della donna in Gesù e Maria che sono alla base del modello di sequela proposta a tutti. Tale concezione biblico antropologico sta anche alla base del dogma dell'Immacolata Concezione e dell'Assunzione.

Prijevod: Autor raspravlja o marijanskim izvorima franjevačkog reda uzimajući kao polazište prve životopisce sv. Franje Asiškog. U tom smislu, objašnjava važnost Porcijunukle, mjesta na kojem je rođen Red svetoga Franje i svete Klare. Isto tako, bitno je istaknuti da je marijansko iskustvo sv. Franje i njegovo antropološko poimanje čovjeka i žene u Isusu i Mariji u temeljima modela nasljedovanja koji predlaže svim ljudima. Takvo biblijsko antropološko poimanje je i u temeljima marijanskih dogmi Bezgrešnog začeća i Uznesenja Marijina.

Ivan Bodrožić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivan Pavao II. i čašćenje Gospe od Anđela

Ivan Pavao II. nazvan je i marijanskim papom jer je bio vrlo pobožan i odan nebeskoj Majci Mariji te je i za geslo svoga papinskog služenja izabrao *Totus tuus*. Osim toga, napisao je više dokumenata posvećenih njezinu štovanju te je poticao cijelu Crkvu da se drži njezinih skuta. Što se tiče Papinih intervenata o Gospi od Anđela, on nije razvio sustavnu teologiju Gospe od Anđela, već je u više navrata, kad su to iziskivale okolnosti i prigode, isticao i ovaj Gospin naslov. Iz iščitavanja tekstova može se reći da je Ivan Pavao II. na dvije razine iskazivao čašćenje Gospi od Anđela. S jedne strane, kad je razmatrao o njezinoj nebeskoj slavi, često je isticao da je ona u slavi svetih i anđela, to jest da njezina slava u nebu nadvisuje i slavu koju imaju anđeli, jer je ona i Kraljica Anđela kojoj se i anđeli u nebu klanjaju. S druge pak strane, isticao je važnost Gospe

od Anđela za nas ljude, potičući da ju iskreno štuujemo i da nasljedujemo njezin anđeoski život na zemlji koji nam je najbolji primjer vjernosti Bogu i zauzetosti za braću.

Jure Strujić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

45. obljetnica župe Gospe od Anđela u Trogiru

U povodu 45. obljetnice postojanja župe Gospe od Anđela donosi se povijesni te pastoralni pregled života ove župne zajednice od osnutka do danas. Nakon Dekreta o osnivanju župe, prvi župnici su u prostoru novonastalih granica župe u veoma skromnim uvjetima strpljivo i ustrajno pastoralno djelovali na stvaranju župne svijesti te izgradnji zajedništva novoosnovane župe.

Vrijedno je istaknuti brigu Župe o povijesnom lokalitetu Sv. Marte u Bijaćima, izgradnju nove crkve sv. Marte u Planom te obnovu sakralnih objekata. Posebno se ističe trud u traženju rješenja za privremeno, pa nakon toga i trajnije rješenje pastoralnog prostora.

Pregledom pastoralnih aktivnosti kroz gotovo pola stoljeća života župe Gospe od Anđela, autor se osvrće na rad svih župnika do današnjeg dana, aktivnosti župnog pastoralnog vijeća, župnih pjevačkih zborova, ministranata i aktivnih laika. U Župi djeluju dvije molitvene zajednice, karizmatika zajednica Obnove u Duhu i Fokolari. Ističu se tradicionalne župne pobožne aktivnosti: organizacija živih jaslca tijekom posljednjih 7 godina, uprizorenje Muke Gospodnje tijekom zadnjih 13 godina te tradicionalni križni put grada Trogira "Od Gospe do Gospe" koji je, kao bogata korizmena pobožnost, prisutan tijekom posljednjih 14 godina. Od ostalih aktivnosti ističu se hodočašća, rad s mladima, župni pastoralni list te internetska i Facebook stranica.

Konačno, uz izgradnju novog pastoralnog centra, koja je u tijeku, donose se detalji vezani uz projekt, lokaciju, gradnju i planove za budućnost.

Okrenutost prema budućnosti uočljiva je i u konkretnim župnim planovima: obnova zavjetne crkve Gospe od Demunta i crkve sv. Stjepana, istraživanje lokaliteta ranokršćanske crkve sv. Ivana i Lovre iz 6. stoljeća, pastoralno-katehetsko osmišljavanje rada s djecom i mladima u novim prostorima pastoralnog centra kroz zaručničke tečajeve, razne radionice, predavanja te stvaranje župne knjižnice.

POKROVITELJI I SPONZORI

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
*Republic
of Croatia
Ministry
of Culture*

SPLITSKO
DALMATINSKA
ŽUPANIJA

ISBN: 978-953-57262-1-0 (Župa Gospe od Anđela, Trogir)
ISBN: 978-953-7840-73-0 (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)